

Александар С. Вељковић

УДК 711 (049)

Уводно пленарно предавање

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА НАЦРТ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ *

Изложени су резултати анализе и оцене везане за следећу тематику:

- основе за постављање циљева просторног развоја и начин њиховог исказивања,
- однос између општих циљева и предлога плана организације простора Србије,
- недовољно обрађена проблематика, значајна за планирање будуће структуре и организације геопростора Србије.

На крају, дат је предлог и образложене су предности коришћења модела и метода осовина развоја у односу на методолошки приступ примењен у изради овог плана.

Кључне речи: Србија, простор, план, критика, циљеви, решења

Тежиште расправе у досадашњем јавном разматрању Нацрта просторног плана Србије је најчешће било на решењима везаним за:

- макрорегионализацију,
- положај неког града у хијерархијској структури мреже центара,
- везу са центром вишег реда,
- положај града у односу на осовине развоја I или II реда,
- проблем у коликој мери су повољно или довољно добро оцењени потенцијали и сагледано место одређене општине у планираној организацији простора Србије итд.

Ако се узме у обзир да су обрађивачи понудили решење за макрорегионализацију простора Србије, као претходно, пробно, хипотетичко, а да осовине развоја нису, сем изузетно, уграђене у концепт будуће организације простора, тада се поставља питање оправданости досадашњег редоследа активности у разматрању Нацрта ПП, односно:

* Изложено на саветовању организованом поводом Нацрта просторног плана Републике Србије (*Институт за архитектуру и урбанизам Србије*, октобар 1994): Просторни план Републике Србије (радна верзија), Република Србија, Министарство за урбанизам, стамбено-комуналне послове и грађевинарство, Београд.

- најпре јавна расправа, са тежиштем на политичким темама,

- а затим стручна оцена.

Дилема се отвара и због тога што су у неким досадашњим процедурама везаним за усвајање просторних планова, чак и мањих територијалних јединица, стручне оцене предложених решења претходиле јавној расправи.

Сматрам да би овакав поступак био бољи и да би ефекти из јавне дискусије били шири, потпунији и примењивији.

Наиме, уложеном огромном истраживачком раду и врло вредним резултатима треба одати признање. Међутим, извесне недоречености, непотпуности у приказу разматране проблематике, као и несклад између неких од предложених решења будуће организације територије Србије и постављених циљева и планских поставки, могли су бити избегнути или рашчишћени пре него што је материјал био упућен на јавну расправу.

Овде изложене сугестије и примедбе у вези са Нацртом просторног плана се односе на следећу тематику:

- основе за постављање циљева просторног развоја и начин њиховог исказивања,

- однос између општих циљева и предлога плана организације простора Србије и

- недовољно обрађене или необрађене теме, значајне за планирање будуће структуре и организације геопростора Србије.

ОСНОВЕ ЗА ПОСТАВЉАЊЕ ЦИЉЕВА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА И НАЧИН ЊИХОВОГ ИСКАЗИВАЊА

И поред обиља врло вредних изнетих налаза, у делу о циљевима требало је на погодан начин приказати и основе за постављање циљева и саме циљеве будућег просторног развоја. Наиме, ради се:

- о синтезним оценоким картама геопотенцијала (природних, демографских, привредних, инфраструктурних, положајних), постојеће структуре и коришћења простора и већ испољених проблема (демографских, привредних, еколошких, привредних итд.) и

- о карти циљева будућег развоја.

На тај начин би прва група карата послужила као једноставан и очигледан скуп доказа за предложене опште и посебне

циљеве. Са друге стране, карта циљева би омогућила успостављање јасније и непосредније "технолошке" везе између предложених циљева и просторнопланских решења, а исто тако би могла да послужи и као основа за сагледавање суштине и за оцену квалитета ових решења.

Наведене *синтезне оценске карте* би требало да пруже следеће информације:

- о значају и компаративним предностима појединих локалитета и подручја, атрактивних за поједине видове коришћења,
- о наменском или ненаменском, рационалном или нерационалном коришћењу појединих атрактивних локалитета и подручја,
- о распрострањености и значају већ испољених конфликта на атрактивним подручјима између појединих група корисника и, коначно,
- о локалитетима и подручјима са неактивираним или недовољно активираним геопотенцијалима, као и основама за постављање приоритета у планираном будућем просторном развоју.

На крају, предложени *скуп циљева* би требало приказати и преко *синтезне карте*, како би се добиле информације:

- о врстама, распрострањености појединих циљева и размештају подручја на које се ти циљеви односе, као и
- о значају, хитности и о приоритетима у њиховом остваривању.

ОПШТИ ЦИЉЕВИ И КОНЦЕПТ ПЛАНИРАНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРОСТОРА СРБИЈЕ

У целини узев, листа општих циљева коришћења и организације простора се може подржати. Ова листа обухвата три система општих и посебних циљева развоја и уређења простора. Поред тога, у материјалу су дати и захтеви и услови који се намећу у њиховој реализацији. Окосницу ових поставки сачињавају следећи општи циљеви:

- уравнотеженији дисперзан просторни развој територије Србије, уз смањивање разлика у нивоима развијености између појединих њених делова и распона поларизованости у просторној структури Србије,
- јачање интегрисаности просторне структуре Србије и
- појачано социјално и економско интегрисање Србије у шири околни геопростор.

Основу и окосницу предложене планиране организације простора Србије представља модел (и метод) регионалног развоја, под називом *модел полицентричне концентрације*. Његове су битне карактеристике:

- полицентричан размештај материјалне производње и
- концентрација друштвених делатности, становништва и функција управљања.

Модел регионалног развоја је исказан и реализовао би се преко макрорегионалне поделе територије Србије, засноване на системима региона и субрегиона.

Овај модел регионалне основе развоја је послужио у изради и исказивању синтезног решења: плана глобалне намене простора, а посебно планиране хијерархијске структуре мреже урбаних центара, као и неколико парцијалних просторно планских решења.

УСКЛАБЕНОСТ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ОПШТИХ ЦИЉЕВА И ПЛАНИРАНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРОСТОРА СРБИЈЕ

У концепту, у синтезном и у неким парцијалним плановима је уочено неколико недограђених или неусклађених решења. То се, у првом реду, односи:

- на недограђеност приступа у концепту макрорегионализације и
- на извесну несагласност предложених планских решења са постављеним основним циљевима просторног развоја.

Концепт макрорегионализације

Није спорно да би било врло корисно да се постави модел макрорегиона, који би послужио као основа за исказивање и усаглашавање просторнопланских решења, а у крајњој линији и за обједињавање и функцијско, просторно и временско усклађивање активности у сфери подстицања и усмеравања развоја привреде, јавних делатности и рационалног коришћења простора. Међутим, предложени концепт макрорегионалне поделе територије Србије није дограђен нити би се могао прихватити без потпуније и довољно добре аргументације. Докази за ову тврдњу су:

- циљеви макрорегионалне поделе нису јасно и прецизно исказани (циљеви би требало да послуже као основа за постављање критеријума за макрорегионалну поделу),

- предложена решења нису у складу са основним критеријумом (степеном постојеће и пожељне функционалне повезаности региона и субрегиона),

- нису дати никакви биланси по макрорегионима, нити елементи, окосница и вредности на којима би се градила оваква макрорејединица и

- ни сами аутори нису били уверени у исправност предложеног решења, те су ову поделу понудили као "претходну, пробну и хипотетичку."

Тако се предложеном поделом пресецају већ успостављени или перспективни системи градова и заједница насеља у Банату, Источној и Западној Србији, у долини Велике Мораве итд.

Величина ових макрорегиона је врло неуједначена: од 2 888 000 (Дунавско-савски макрорегион, у оквиру кога би на Београдски регион отпадало 2 061 000 становника у 1991. години) до 492 000 (Ужички макрорегион).

Поред тога, овде је само истакнута, а касније ће бити образложена, тврдња - да предложено решење не би допринело остварењу два од три система основних циљева. Не би допринело:

- ни смањењу распона у нивоима развијености између агломерације Београд и осталог простора Србије,

- ни јачању интегрисаности просторне структуре Србије.

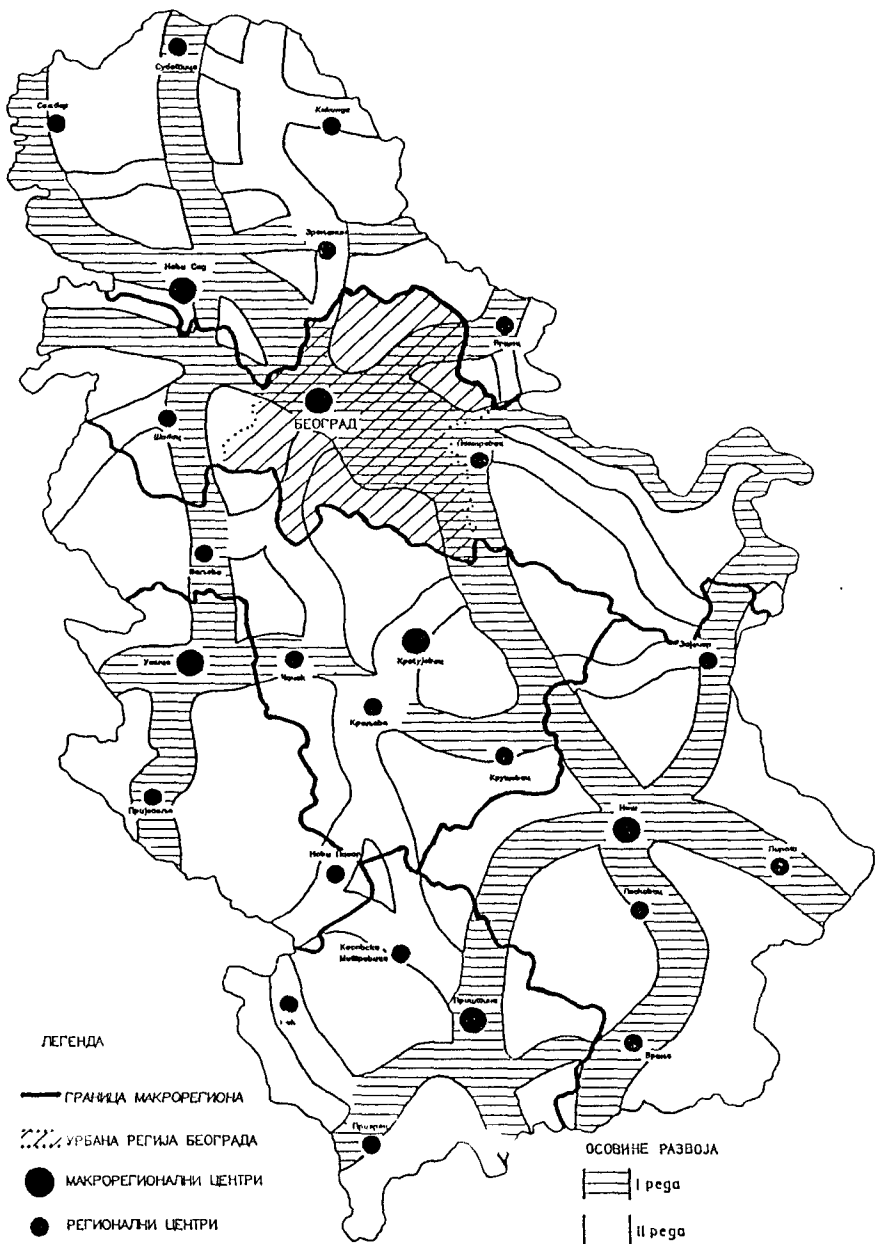
Сагласност предложеног модела макрорегионализације са постојећом просторном структуром Средишње Србије

Предложени модел макрорегионалне поделе на територији Средишње Србије није сагласан ни са размештајем геопотенцијала за просторно-привредни и урбани развој, као ни са достигнутим нивоом развитка мреже градова и њиховим функцијама и ефектима деловања као географских полова развоја (Карта 1).

Прво, најзначајнији потенцијали (природни ресурси и услови, саобраћајнице магистралног значаја, густина насељености) Средишње Србије су везани за системе моравских и других њених значајних долина, и за подручја која им гравитирају.

Друго, процес формирања мреже градова, као географских полова развоја је далеко одмакао. Још 1981. године су се у просторној структури Средишње Србије јасно уочавали формирани системи или контуре система осовина развоја, односно раста.

Треће, размештај осовина развоја се поклапао са размештајем најзначајнијих геопотенцијала.

Карта 1. - Предлог макрорегионалне поделе Србије (Нацрт просторног плана) у односу на системе осовине развоја

A proposal of a macroregional division of Serbia (A draft of a spatial plan regarding the developmental axis)

Четврто, у функцијским подручјима градова везаних за систем моравских осовина развоја су се у то време налазила 33 града, са 41,3% од укупног урбаног становништва. На Београд је отпадало, чак, 43,8%, а на осталих 18 градова у западној и источној Србији, који су се налазили изван подручја моравских осовина развоја - само 14,9% од укупног урбаног становништва Средишње Србије.

Пето, на ширем подручју око Београда и Крагујевца су се у то време већ могли уочити скупови полова, контуре будуће више фазе у развоју просторне структуре Србије (региони развоја).

Усклађеност предложених решења

Предложени систем просторних планова није до краја усклађен. Поред основног планираног модела (*модел полицентричне концентрације*), који је заснован на предложеној регионализацији територије Србије и са којим је усклађен највећи део парцијалних планова, у неким од њих се налазе и решења са елементима, карактеристикама *модела осовина развоја* (део материјала о планираном размештају индустрије) или *модела тенденцијског размештаја становништва* (део о систему насеља). Уствари, ту се радило о решењима која су се заснивала на деловима различитих система циљева.

Оваква извесна неусклађеност методолошких приступа намеће идеју, да је можда био бољи приступ - да су се обрађивачи у целини определили на израду неколико варијаната будућег развоја и организације простора. Свака од ових варијаната би била израз одређеног система циљева. То би, на пример, могли бити:

- уравнотеженији просторни развој,
- продубљивање распона поларизованости у просторној структури Србије (тенденцијски модел, заснован на даљем ширењу агломерације Београд, као окоснице великог и сложеног пола развоја, како је дато у предложеној шеми макрорегиона) и
- развој заснован на моделу размештаја већ активираних, мало активираних или неактивираних геопотенцијала.

Ова варијантна решења, са образложењем односно оценама из њихове упоредне анализе, са истакнутим предностима и недостацима, послужила би као једна од основа за доношење политичке одлуке о циљевима и решењима плана будућег развоја и организације простора Србије.

Међутим, у овој фази израде Нацрта просторног плана *не би било више могуће применити такав методолошки приступ. У овом*

тренутку би било могуће:

- да се међусобно усагласе системи циљева, упоришта стратегије, поставке плана и просторнопланска решења,
- да се преиспита и измени предложена макрорегионализација територије Србије и
- да се усагласе концепт макрорегионализације са синтезним и парцијалним планским решењима.

Сагласност предложених планских решења са основним системима циљева просторног развоја

Синтезно и парцијална решења, заснована на предложеном моделу макрорегионализације, у пуном су складу само са једним од три предложена општа циља просторног развоја. Ово решење би допринело само јачању економског и социјалног интегрисања Србије у шири, околни геопростор.

Насупрот, овакво решење не би допринело смањивању већ испољених разлика у нивоима привредне и опште развијености, односно смањивању распона у веома јако израженој неравномерности, односно поларизованости у размештају привредних и непривредних делатности и становништва. Исто тако, не би допринело ни стварању окоснице просторно-привредне структуре на територији Средишње Србије нити јачању степена њене повезаности.

Прво, предложено решење не би допринело остварењу једног од најзначајнијих циљева просторног развоја Србије: *смањењу распона у нивоима развијености између агломерације Београд и привредно заосталог дела Србије.*

Наиме, у макрорегион Београд су укључени и веома јаки центри развоја (Панчево и Смедерево), а и неки мањи (Смедеревска Паланка, Велика Плана, Младеновац, Обреновац, Лазаревац, Ковин), слабији центри развоја. То би, према броју становника из 1991. године, била концентрација нешто мало већа од 2 милиона становника. Чвршћим међусобним повезивањем ових центара, развојем заснованим на систему састављеном од 4 слободне зоне, односно од 4 привредне зоне сложене структуре (Београд, Панчево, Смедерево и Ковин), које се делом већ налазе у процесу стварања и које би, по правилу, требало да буду веома снажни полови развоја, битно би даље ојачала поларизациона снага овог језгра савско-дунавског макрорегиона.

Даље, и поред тога што нису узети у обзир поларизациони ефекти стварања система слободних зона, нуклеуса будућих великих или средњих привредних зона, у Нацрту плана се пред-

вића да ће у периоду 1991-2011. година порасти и учешће становништва Београда (од 13,4% на 14,8%) и града Београда, заједнице општина (од 16,4% на 18,1%) и региона Београд (од 21,1% на 22,9%) (стр. 141, табела VIII-2). Са укључивањем и поменутих привредних зона, пројектовани поларизациони ефекти би били још већи.

Друго, дезагрегирале би се положајне компаративне вредности смедеревско-пожаревачког дела Подунавља, потенцијално једног од најзначајнијих и најатрактивнијих локалитета и могућег фактора противтеже поларизационом деловању агломерације Београд на територији Србије.

Докази да предложени концепт и решење просторне организације не би допринели *чвршћем повезивању делова територије Средишње Србије*, односно јачању интегрисаности њене просторно-функцијске структуре, су:

- односи између привредних центара на савско-дунавској осовини развоја, посебно оних у чијој структури би доминирале лучко-привредне зоне, биле би већим делом конкурентне, а мањим комплементарне;

- интензивнији и разноврснији развој веза би пре требало очекивати између појединих центара и њиховог привредног залеђа; међутим, планираним моделом система центара се предлаже другојачији смер од већ успостављених веза, што би могло довести до њиховог слабљења (примери: Шабац/Ваљево и Лозница; Прахово, Неготин, Бор/Зајечар, Књажевац; Смедерево, Пожаревац/узводни део великоморавске осовине развоја).

Треба истаћи да такво решење не би допринело рационалнијем искоришћавању геопотенцијала, нити јачању улоге великоморавске осовине у систему моравских осовина развоја, који пружа најповољније услове да се оформи као окосница будућег развоја и интеграције просторне структуре Средишње Србије.

По Нацрту плана, носиоци процеса интеграције геопростора Средишње Србије у наредном периоду би били агломерација Београд, са суседним градовима, и Ниш. Стога овакво решење не би допринело афирмацији система осовина развоја (велико-јужно-западно моравске, подрињске, тимочко-топличко-косовске, колубарско-лимске итд.), као система осовина интеграције просторне структуре Средишње Србије.

НЕКОЛИКО ЗНАЧАЈНИХ ПИТАЊА КОЈЕ БИ ЈОШ ТРЕБАЛО ОБРАДИТИ У ПРОСТОРНОМ ПЛАНУ СРБИЈЕ

И поред изузетно широког тематског истраживачког захвата, који је остварен у овом просторном плану, сматрамо да

је требало обрадити, дати оцену и укључити у просторно решење и следеће веома значајне теме:

- везе и односи између Србије и околног простора,
- стварање система великих привредних зона на Дунаву, са слободним подручјем у оквиру њих (Београд-Панчево-Ковин-Смедерево-Костолац), очекивани ефекти у просторној структури Србије и њихов значај и улога у остваривању предложених кључних циљева просторног развоја Србије и планских поставки,
- оцена и усаглашавање концепта, приступа и решења из недавно усвојеног документа "Политика регионалног развоја Србије", са становишта концепта и решења из просторног плана Србије и
- прецизније сагледавање значаја геопотенцијала, постојеће просторне структуре средишњег дела Србије и оптималне улоге система моравских осовина у будућем развоју и интеграцији територије Србије.

Везе и односи између Србије и околног простора

Овде се мисли на везе и уклапање будуће структуре Србије у непосредан околни простор, на односе према осталим деловима данашњег (Црна Гора) и бившег (територије западних српских земаља, Македонија и Хрватска) југословенског простора.

Несумњиво је да за давање прецизнијих решења у овом тренутку нема довољно услова, јер још увек постоје бројна значајна отворена, или нерешена, питања. Ипак, требало је поћи бар од претпоставке минималних, сужених односа и веза између Србије и околног, бившег југословенског простора. Наиме, досадашња мрежа инфраструктурних система и мрежа урбаних центара се развијала и оформљена је као део великог тадашњег југословенског система. У наредном периоду ове мреже би требало да добију више обележја ужег, јаче интегрисаног просторног система, који би се развијао у склопу садашње, нове југословенске територије, са најповољнијим решењима за њихово уклапање у просторну структуру ширег простора (на пример: нове ранжирне станице, саобраћајна чворишта, хидроелектране и трафостанице највишег напонског нивоа, нове функције градова у пограничним деловима итд.).

Систем великих привредних зона

Већ скоро 10-так година се воде акције и започета је реализација великог броја слободних зона. Неке од њих ће постати нуклеуси око којих ће се развити велике привредне зоне.

Овакве зоне, са својим делатностима (индустрија, промет, саобраћај, складиштење, услуге и сл.), су потенцијално најзначајнији и најдинамичнији облици географских полова развоја и агломирања других делатности, становништва, изграђених целина; један су од главних генератора развоја и трансформације наслеђене просторне структуре ужих и ширих територија. Због тога би било неопходно да се овај проблем размотри у просторном плану и да се оцене будући ефекти развојног деловања великих привредних зона, и то са становишта постављеног система општих и посебних циљева просторног развоја Србије и њених делова.

При томе посебну пажњу би заслуживало разматрање ефеката, које би изазвао систем великих привредних, и слободних, зона на потезу од Београда до Костолца (локалитети: Београд, Панчево, Смедерево, Ковин и Костолац). Посебно зато што су на већини ових локалитета акције на њиховом планирању и изградњи већ започете или су већ у фази реализације. Резултати досадашњих проучавања и оцењивања симулације потенцијалних ефеката од стварања велике привредне зоне у Београду, на локалитету у Панчевачком риту, показују да би овом проблему у Просторном плану Србије требало посветити изузетну пажњу и о томе заузети став и предложити најбоља решења [4].

Сагласност документа "Политика регионалног развоја Републике Србије" са Нацртом просторног плана

Влада Републике Србије је маја 1994. године усвојила документ "Политика регионалног развоја Републике Србије". Међутим, због суштинских разлика између Нацрта просторног плана и овог Документа у погледу приступа, концепта и предвиђених метода усмеравања развоја, у Нацрту би се морала дати и оцена овог Документа, као и елементи, које би требало у њему изменити, допунити и усагласити са Просторним планом.

Прво, решења у Нацрту просторног плана су комплексна и заснована су на свестраном и исцрпном проучавању и евалуацији природних, привредних, популационих, изграђених и других карактеристика геопростора Србије.

Друго, основни приступ, концепт и метод развоја у Нацрту се заснивају на моделу регионалног развоја. Окосницу будуће просторне структуре Србије би сачињавали макрорегиони; центри макрорегионалног, регионалног и субрегионалног значаја би требало да буду основни носиоци и фактори подстицања бржег развоја привредно заосталих подручја и равномернијег развоја територије Србије.

Насупрот, документ "Политика регионалног развоја Србије" се заснива на другојачијем приступу, концепту и методу развоја [2, 5].

Прво, решења у овом Документу се не заснивају на довољно комплексној и исцрпној анализи просторних карактеристика и геопотенцијала Србије.

Друго, област коју ова политика покрива се своди само на проблематику подручја заосталих у развоју. Улога и значај макрорегионалних, регионалних и субрегионалних центара у подстицању и у усмеравању развоја су запостављени, занемарени.

Треће, главни носиоци развоја, по овом Документу, требало би да буду многобројни мали центри субопштинског значаја и сеоска насеља. У подстицању развоја околних неразвијених подручја ова насеља би требало да одиграју улогу центара развоја. Међутим, резултати проучавања мреже градова у Србији у послератном периоду показују да таква насеља не могу успешно и значајно одиграти ту улогу, која им је овим Документом намењена. Наиме, оваква насеља су далеко од величине "критичне масе" концентрације делатности и становништва, потребне за остваривање функције географског пола развоја са трајнијим и ширим просторним ефектима¹⁾.

У вези са овим проблемом, посебно би требало размотрити и образложење дато уз предлог овог Документа о политици регионалног развоја Србије. Поготову оне његове делове, који се односе на приказ биланса уложених средстава и ефеката досадашњег спровођења политике развоја недовољно развијених подручја, затим на оцену успешности примене оваквог метода регионалног развоја, као и на образложење уз предлог да се она настави и у наредном периоду.

¹⁾ Вељковић А, Јовановић Р, Тошић Б. , "Градови - центри развоја у мрежи насеља Србије" , Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Посебна издава (публикација припремљена за штампу)

Будућа улога система моравских осовина у просторној структури Средишње Србије

На крају, посебну пажњу би требало посветити и будућем садржају, функцији и улози система долина Велике, Јужне и Западне Мораве и њиховог залеђа. С обзиром на изузетно значајне расположиве природне, демографске, привредне, изграђене, положајне и друге потенцијале, укључујући ту и повољне услове за изградњу *пловног пута (нереализованог пројекта из XIX века)*, нарочито на Великој Морави, ово подручје спада у групу највреднијих компонената у просторној структури Средишње Србије.

Значај овог простора је тим већи, што је он захваћен стихијним процесима насељавања и неконтролисаним раубовањем и нерационалним коришћењем његових геопотенцијала и компаративних вредности.

Поред тога, треба узети у обзир и то да овај простор, односно подручје Велике Мораве, доњег дела Млаве и Пека, заједно са системима центара у долинама Западне и Јужне Мораве са својим функцијским зонама - има све услове да буде, и треба да буде *окосница регионалног развоја и интеграције просторно привредне и укупне просторне структуре Средишње Србије.*

ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Из претходног излагања следује - да би предложени системи општих циљева, упоришта стратегије просторног развоја и планске поставке нашле свој пунији израз и боље решење, уколико би се, поред предложеног модела и метода регионалног развоја, применио *и модел и метод осовина развоја.*

По овом моделу, окосницу просторне структуре Србије и њеног будућег развоја и повезивања би требало да представљају *системи осовина развоја.* Кључни елементи ових осовина би били *градови, центри развоја и просторне организације привредних и непривредних функција, са једне стране, и просторне организације живота и рада становништва, са друге.* Ови системи осовина развоја би, истовремено били и основа за постављање *модела регионалне организације и развоја територије Србије* (Карта 2).

Најзначајније карактеристике решења, које би пружао овакав модел и метод просторног развоја Србије, би биле:

- размештај осовина развоја би био сагласан са размештајем подручја и локалитета са значајним и комплексним геопотенци-

јалима (природним, популацијским, привредним, изграђеним, по-
ложајним) и компаративним вредностима за интензивнији про-
сторни развој,

- постојали би повољни услови за дефинисање, спровођење
и контролу наменског и рационалног коришћења геопотенцијала,

- преко осовина и центара развоја би се створила повољна
планска основа за усмеравање и подстицање дисперзног развоја
на највећем делу територије Србије,

- добила би се основа за постављање и спровођење политике
просторног развоја, засноване на утврђеним приоритетима про-
сторног развоја, односно на хијерархијској структури локалитета
и подручја, издвојених према степену и садржају њихове атрак-
тивности за развој привредних делатности, за стварање развијени-
је и равномерније распоређене мреже градова и других насеља,
али и за решавање најзначајнијих, најраспрострањенијих и најхит-
нијих проблема,

- добила би се основа за постављање стратегије стварања
мреже центара противтеже нерационалном расту и ширењу агло-
мерације Београд, као и за даље смањење величине распона разли-
ке у нивоима развијености између Београда и осталог дела тери-
торије Србије и

- системи осовина развоја би истовремено били окосница
интегрисања просторно-привредне и просторно-социјалне струк-
туре Србије, али и окосница њеног позитивног уклапања у ши-
ри међународни простор (Балкана, средње, па и читаве Европе).

ЛИТЕРАТУРА

1. Просторни план Републике Србије (радна верзија), Република
Србија, Министарство за урбанизам, стамбено-комуналне по-
слове и грађевинарство, Београд
2. Republički zavod za razvoj (decembar 1991) "Politika regionalnog
razvoja Srbije. Beograd.
3. Република Србија - Влада Републике Србије (мај 1991), "Полити-
ка регионалног развоја Републике Србије.
4. **Вељковић А.** (1991) *Велика привредна зона у Панчевачком риту -
елемент будуће просторне структуре агломерације Београд*, Збор-
ник радова књ. 43, Географски институт "Јован Цвијић", САНУ,
Београд.
5. **Вељковић А.** (1991) *Градови - центри развоја у мрежи насеља
Средишње Србије*, Зборник радова књ. 43, Географски институт
"Јован Цвијић" САНУ, Београд.

Summary

Aleksandar S. Veljković

DRAFT OF THE SPATIAL DEVELOPMENT PLAN OF THE REPUBLIC OF SERBIA - CRITICAL REVIEW -

This document should receive recognition for the research work carried out and for valuable results obtained. There are, however, certain insufficiencies in it, as well as disharmony between some of the proposed solutions for the future organization of the territory and the put forward objectives and the suggested planned assumptions. In this critical review are given the remarks which relate to the following topics:

- Bases for setting goals of the Spatial Development and the method of their presentation;
- Relation between the general goals and the suggested plan for organization of the territory of Serbia, and
- Insufficiently treated or untreated topics for planning of the future structure and organization of the geo-territory of Serbia.

Within the scope of the first topic, attention is called to advantages of elaboration and directions for utilization of synthesis maps: on geopotentials for development, problems encountered in development and utilization of space as well as the target maps of the future development.

Regarding the second topic, attention is called to several vital incomplete or maladjusted solutions. This relates first of all to the proposed conception of macroregionalization with the existing spatial structure (on the example of middle Serbia), to partial incompatibility of individual partial solution between themselves, and with the synthetical and to a degree of agreement and disagreement of the proposed planning solutions with the basic goal systems of the spatial development of Serbia.

In addition attention is called to the following important topics which should be treated and retreated within the scope of this Spatial Plan:

- Links and relations of Serbia and its surrounding territories;
- Making the systems of large industrial zones by the Danube, with free trade areas inside them;
- Evaluation and coordination of concept, approach and solutions from the recently adopted government document "The Policy of the Regional Development of Serbia", from the standpoint of the concept and solution from the Spatial Plan of Serbia, and
- More precise recognition of importance of geopolitical, the existing spatial structure of the middle part of Serbia, and the optimal role of the system of the Morava axes in the future development and integration of the territory of Serbia.

Finally, a proposal is given and the advantages of application of the MODEL AND METHOD OF DEVELOPMENT AXES explained. Namely, geopotential of importance for future development and layout of economic and non-economic activities and the network of urban centres, the present spatial structure of the territory of Serbia, the proposed systems of the general assignments, strongholds of the strategy of the spatial development and the planned assumptions would find better standing and better solution through the concept of the development axes. At the same time this model would also serve as an outline of the plan macroregions and would be the basis for stimulating, directing and the control of implementation of the policy of more coordinated regional development of Serbia.